

repertoar delar han med sina två systrar Christina Erlandsdotter och Lisa Erlandsdotter som också var verksamma bonadsmålare.

I bildrutorna startar Erlandsson med skildringen av syndafallet för att sedan bl.a. skildra Noas ark, Marie bebådelse, de vise männens tillbedjan, Judaskysen, Jesus på korset och uppståndelsen. Bringéus stannar vid varje motiv och kommenterar innehållet i alla dess detaljer tillsammans med förlagorna i form av främst kistebrev. Med Bringéus omfattande kunskap om kistebrevsproduktionen i Sverige och de motiv som trycktes, är det med respekt man följer hans resonemang. Förutom detaljer i bilderna, pekar han i slutanalysen på att man kan se hela sviten som en berättelse om nåden, om människans liv genom kristendomen.

Det intressantaste med Erlandssons målningar är deras syfte och bruk. Det är på Klockaregårdens vind de är placerade, det rum där socknens barn undervisades i folkskolan. Målningarna tillkom 1848 och folkskolestadgan hade antagits 1842. Bringéus nämner inga detaljer kring socknens skola, men man kan anta att målningarna tillkom med avsikt att användas i undervisningen – i ett skolpedagogiskt syfte. Eftersom biblisk historia och kristendomsundervisning var centrala ämnen i den tidiga folkskolan, måste målningarna ha varit användbara. Man kan också notera att vid denna tid fanns inte senare tiders skolplanscher samt bara ett fåtal böcker att använda som pedagogiskt material. Den första läseboken med omfattande spridning i landet var *Läsebok för folkskolan* och den gavs ut först i början av 1860-talet. Om syftet med målningarna var just det skolpedagogiska, kan det även förklara varför Erlandsson väljer ett så avskalat framställningssätt. Bilderna är fokuserade på det för berättelsen väsentliga och utfyllnadsdekoren är mycket sparsam. Detaljer som att örter blommar på marken i paradiset före syndafallet, men har visnat då Adam och Eva fördrivs understryker berättelsens innehåll (s. 24f). Övertapetseringen på 1890-talet sammanfaller med att skolplanscher och annat undervisningsmaterial började användas i folkskolorna.

Bonadsforskare brukar använda uttrycket *horror vacui* – rädsla för tomrummet, som en förklaring till varför bildytorna brukar vara väl fyllda och bemålade. Själv förhåller jag mig ganska skeptisk till detta uttryck – var det inte istället så att beställaren ville ha valuta för pengarna? Ska man beställa en målning så ska det också vara en ordentlig målning med mycket färg på. Så kan man resonera om det gäller en bonad som ska sitta uppe i stugan till jul. Saken ter sig annorlunda om syftet är ett

annat, att använda bilderna i undervisningen. En aspekt som styrker tanken om bonaderna som ett pedagogiskt material i folkskolan är rummets användning. Det verkar som om golvytan har varit möblerad och inte väggarna. Om man ställt möbler mot målningarna hade det syntts genom slitage. En skolsal innebär att skolbänkarna står mitt på golvet med katedern framför.

Bonadsmålarnas bildvärld är både rolig och intressant för den som ger sig tid att gå in i den. Det krävs dock en koncentration för att sätta sig in i och tolka innehållet. Med Bringéus levande resonemang tillsammans med bra detaljerade fotografier kommer man långt. Boken kommer att vara till stort gagn för alla bonadsintresserade samt för hembygdsföreningen i Håcksvik.

Anneli Palmesköld, Halmstad

*Modelejon – manligt mode 1500-tal 1600-tal 1700-tal.* Lena Rangström m.fl. Livrustkammaren och Bokförlaget Atlantis, Stockholm 2002. 276 s. ill. ISBN 91-87594-18-8. Även i engelsk översättning: *Lions of fashion.*

Jag hade tillfälle att höra Lena Rangström visa sin utställning "Modelejon – manligt mode" på Livrustkammaren inför en internationell grupp av museimän. De ovationer som bröt ut sedan hon slutat var som efter en stor operaföreställning. Applåden skulle kunna gälla också för den bok eller praktkatalog som givits ut i samband med utställningen. Boken och utställningen *Modelejon* behandlar manligt mode under tre århundraden då modet dikterades av hoven. Furstar och förnämna adelsmän uppträdde vackra som påfåglar, ingenting sparades för att framhäva deras position i samhället, deras rikedom, skönhet och, under vissa perioder, deras manliga potens och styrka.

Det är ett överdådigt material insamlat från olika håll i Europa, bl.a. från Rosenborgs slott i Köpenhamn och rustkammaren i Dresden. Men det mesta kommer från Livrustkammarens magnifika samlingar som börjar med Gustav II Adolfs dräkter. Dess samlingar kompletteras av de alldeles unika Sture-kläderna från Uppsala domkyrka; från Skokloster kommer en spansk dräkt från 1655 buren av Nils Nilsson Brahe, märkliga dräkter från Nordiska museet och Kulturen i Lund inte att förglömma.

Dräkter, porträtt och accessoarer, som skor, nattmössa, spetsar, knappar och stövlar är utomordentligt fotograferade. I många detaljbilder kommer de praktfulla

materialen till sin rätt, ja, som om man såge dem med förstoringsglas. Boken är upplagd i många avsnitt med en huvudtext, följd av sakliga katalogbeskrivningar. Lena Rangström har varit redaktör och skrivit det mesta och hennes bidrag utstrålar intensitet, kunskap och gott humör. Hon leker med ordet Modelejon i rubrikerna, det blir Lejonungen när det gäller de furstliga gossarna, det blir Det helsvenska lejonet när det handlar om Gustav III:s svenska dräkt och det stackars malättna uppstoppade lejonet som en gång varit en gåva till Gustav III år 1780 från Marocko blir en slags maskot.

Därmed är det glada och vackra upplägget beskrivet. Texten är emellertid av högsta vetenskapliga standard och skriven av internationella auktoriteter och till dem räknar jag givetvis Lena Rangström. Inte bara dräkterna beskrivs och analyseras utan också de tillfällen då de bars och vad de utstrålade för budskap.

Gustav Vasa och Erik XIV var mycket roade av kläder, det framgår av de utförliga inventarier som sattes upp över deras klädkammare och av de dräkter de bar när de porträtterades. I synnerhet Erik XIV sparade inte på något, man behöver bara nämna en sådan sak som de långa handstickade silkesstrumpor som smet tätt utmed hans välformade ben. Ingenting av den stäten är bevarad. Det sena 1500-talets elegans kan man studera i de tre dräkterna som Svante, Nils och Erik Sture bar då de brutalt mördades 1567 i Uppsala av Erik XIV och hans knektar. Den äldre broderns dräkt, en resdräkt med åtsittande höghalsad sämskskinnsjacket, knäppt med en tät rad av små knappar och till den vida knälånga s.k. pluderhosor av svart ylle, den berättar både om modet och om den unge mannen, bara 24 år gammal. Han kom direkt från ett uppdrag att framföra ett frieri för kungens räkning, kom till Uppsala där han visste att hans far och bror var fängslade. Modern-hustrun lade ner kläderna i en kista som bevarades i Sturekoret i Uppsala domkyrka. Om detta skriver Inger Estham.

Från Dresden kommer utställningens sexigaste plagg, ett par korta byxor, mönsterstickade för hand av gult silkegarn, med slitsar där gul sidentaft pluttar ut. Stommen är av läder, den har varit mycket åtsmitande med undantag av den rejält tilltagna blygd kapseln. Byxorna, som är från 1550-talets början, kommer från rustkammaren i Dresden och har tillhört hertig August av Sachsen. Här är det Jutta Bäuml vid rustkammaren i Dresden som för pennan och hon beskriver hur detta åtsittande mode krävde höviskt uppträdande och behärskade eleganta rörelser i dans och gång.

Gustav II Adolf bestämde att de dräkter han burit då

han sårats vid drabbning och ändå klarat sig skulle bevaras som åminnelse och på så vis började Livrustkammarens historia. Historien om hur Lena Rangström hittade kungens förkomna byxor är inte heller dålig, byxor som han visserligen burit som lik och som hörde till en bevarad sidentröja. Tröja var benämningen på herrarnas midjekorta jackor på 1500- och 1600-talen.

Gustav II Adolf hade överdådiga sidendrakter, en vit för kröningen helt överbroderad med silvertråd och en violett "reseklädning" inför bröllopet med broderier i guld. Andra tröjor visar det egendomliga modet då sidenet skurits upp i regelbundna sneddade snitt genom vilka en underliggande taft kunde lysa fram. Med tanke på tygets utomordentliga dyrbarhet demonstrerar detta ett ostentativt slöseri som bara den mycket rike kunde visa upp.

Karl X Gustavs dräkter förvarades på Stockholms slott när branden bröt ut i maj 1697. Garderobsföreståndaren kastade ut dem genom ett fönster och av bevarade trettioalet dräkter är bara en krage svedd av lågorna. Detta hände 37 år efter kungens död, man måste förstå att de var dyrbara. Så är de också broderade med mycket silver och försedda med ljuvliga knappar. Det är unikt att så många dräkter för alldeles olika funktioner bevarats från en och samma person. Men för våra ögon är nog modet på 1650-talet ganska groteskt med sina knäkorta kjolliknande byxor och alla rosetter framför den intimaste kroppsdelen.

Här går det inte att beskriva mer av denna prakt som boken igenom exponeras i kulturhistorisk belysning, men jag vill nämna Gustav III:s bröllopsdräkt vars broderier med "bländande symbolmättade solar som stiger upp ur blånande moln" levererades från Paris. Inte heller kan man gå förbi de stiliga långa hemmarockar som herrar kunde ha även då de tog emot besök. En sådan rock av röd silkesammet med foder och ärmuppslag i gult har tillhört Fredrik III av Danmark på 1630-40-talet. Ännu stiligare är hans långa rock av lysande gul sidendamast med stora blommor i mönstret; den tror man att han bar som utklädsel tillsammans med turban vid broderns bröllop. De eleganta och bekväma hemmamössor, kallade nattmössor, som herrarna bar när de tog av sig peruken säger nog något om hur besvärligt och kanske obehagligt det var att bära peruk.

Det var furstarna som ledde modets utveckling, man väntade sig att de skulle vara elegantare och dyrbarare klädda än andra, det ingick i bilden av monarken. När Karl XII gjorde tvärtom skapade han sannolikt också ett mode däri. Men det är dyrbarhet och faktiskt också

skönhet och sensualitet som präglar den här boken. Man skrattar ibland, känner sig frestad att nypa i tygerna och man upplever prakten. Efter franska revolutionen blev allt annorlunda och sedan dess har herrdräkten varit bra mycket tråkigare.

Detta är en bok av stort internationellt intresse. Därför är det utmärkt att den finns också i översättning till engelska.

*Elisabet Stavenow-Hidemark, Stockholm*

Allan T. Nilson: *Ett minnessvep – 50 år på museibanan*. Göteborgs Stadsmuseum, Göteborg 2002. 98 s. Ill. ISBN 91-85488-56-9.

Den före museichefen vid Historiska museet i Göteborg, numera Stadsmuseet, docent Allan T. Nilson har ställt samman sina minnen och upplevelser under de många år som han har verkat vid olika svenska kulturhistoriska museer. Han vill i boken göra ett "kollegialt minnessvep".

Ett centralt budskap hos författaren är att museer och forskning måste höra samman. Detta har varit och är fortfarande ett stort problem inom museivärlden. Vardagsverkligheten ger begränsad tid till forskning. Disputerade tjänstemän är en bristvara vid museerna. Mot den bakgrunden får man förstå Nordiska museets initiativ 2002 att starta en forskarskola för nyantagna doktorander som har anställning vid svenska museer.

Nilsons egen museibana har genomgående präglats av kopplingen till den etnologiska forskningen. Studier av arbetsliv och industrihistoria har varit centrala. Forskningen har inte enbart knutits till svensk empiri utan även tagit upp frågor rörande svenska utvandrare både i USA och Australien.

Den här anmälda boken har en kronologisk uppläggning och avser efterkrigstiden. Nilson presenterar i ett första huvudavsnitt en del minnesbilder från sina kontakter med en generation av museimän som var etablerade medan han ännu var amanuens bl.a. vid Nordiska museet. Läsaren får en bild av vilka intryck som bl.a. Sigurd Erixon, Sigfrid Svensson, John Granlund och Mats Rehnberg gjorde hos den unge museimannen. Dessa rapporter ger en inblick i hur inläringen av museimannayrket på den tiden skedde på ett informellt sätt genom personliga samtal. Nilson skriver om Sigfrid Svensson, att "för honom var det självklart att en museiman skulle ha en vetenskaplig syn på sitt yrke, vilket blev en grundläggande betydelse för mig" (s. 15).

Råden gällande betydelsen av fältarbete som lämnades av Granlund, har också gjort bestående intryck. Museimannen Torsten Althin uppmanade den unge Nilson att upptäcka museivärlden internationellt. "Han kom också att staka ut routen för min första Amerikaresa... Hans rekommendationsbrev öppnade många dörrar" (s. 23). Då lades grunden till hans intresse för forskning om industriarbetsliv bland svenskamerikaner.

I ett andra huvudavsnitt koncentrerar Nilson sig på minnen av kontakter med en del museimän i sin egen generation. Här framträder bl.a. Harald Hvarfner, Sten Rentzhog och Sune Zachrisson, vilka alla varit styresmän vid Nordiska museet. En diskussionsfråga som engagerade dem var förhållandet mellan museer och kulturminnesvård. De nämnda kollegorna vände sig skarpt mot att dessa sektorer skulle skiljas åt, vilket föreslogs i den statliga utredningen MUS -65. Som museichef i Göteborg från 1965 tog författaren aktiv del i denna debatt.

Ett följande huvudavsnitt ägnas åt museernas roll i samhället under de senaste årtiondena. Sådana frågeställningar fick Nilson ofta ta ställning till. Det gällde bl.a. bevaringsprogram för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i samband med rivningsprogram, expansion och exploatering i storstaden. Ett nära samarbete förekom med det under 1970-talet framväxande etnologämnet. Yngre etnologer och etnologstudenter fick uppdrag i museivärlden genom medverkan från Nilson. Här nämns bl.a. Gösta Arvastsons insatser inom "Industriprojektet vid Göteborgs museer". Där undersöktes arbetslivet vid storindustrierna Volvo, SKF, Eriksberg och Götaverken.

För att upprätthålla kontakterna med den internationella museivärlden har ICOM-kongresserna varit viktiga. Nilson framhåller särskilt kongressen i Haag 1989 med temat museernas roll i samhället. Det senaste bidraget på den internationella fronten i Göteborgs museivärld utgör det framväxande Världskulturmuseet som skall stå färdigt inom en nära framtid. Nilson har engagerat sig i debatten också ifråga om detta museum.

I den här recenserade boken utgör de valda exemplen ett axplock ur en rik erfarenhet. Uppläggningsen av boken kunde emellertid ha varit mer stringent. Ett betydande antal museimän och etnologer passerar revy, och man kan spåra dem genom ett utförligt personregister. Boken kan ses som ett starkt subjektivt orienterat ämneshistoriskt bidrag inom museologin. Ett sådant inlägg har sin betydelse när museologin under de senaste åren i Sverige och övriga Norden börjat etableras som